

KARİM LAHHAM'IN METAFİZİK VE SOSYOLOJİ ESERİNİN TÜRKÇE TERCÜMESİ

Uğur Berk KALELİOĞLU*

Öz

Bu makale, Dr. Karim Lahham'ın 27 Eylül 2014 tarihinde Londra Ekonomi Okulu'nda (London School of Economics) "Metafizik ve Sosyoloji" başlıklı verdiği konferans metninin daha sonra Tabah Araştırma Merkezi tarafından 14 Ekim 2015 tarihinde kitaplaştırdığı ve İngilizce e-kitap olarak bastığı eserin Türkçe tercümesidir. Tercüme için Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük ve Tureng, sosyolojik terimler içinse Oxford Reference Dictionary of Sociology, Open Education Sociology Dictionary gibi muteber kaynaklar tercih edilmiştir. Kaynak eserde bazı bilgilendirmeler, eserin sonuna "Sonnotlar" (Endnotes) başlığı ile konumlandırılmış olup, orijinali muhafaza açısından şablon korunmuştur. Eserin İngilizce orijinal kapağı ve künye bilgileri ekler bölümünde verilmiştir. Ayrıca kaynak eserin sonuna 3 kitaptan oluşan bir ilave okuma listesi konulmuştur. Ereğ metinde de bu okuma listesi muhafaza edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Karim Lahham, Metafizik, Sosyoloji, Bilgi Sosyolojisi.

Turkish Translation Of Karim Lahham's Metaphysics And Sociology Abstract

This article is the Turkish translation of the text of the conference entitled "Metaphysics and Sociology" given by Dr. Karim Lahham at the London School of Economics on September 27, 2014, and published as an English e-book by Tabah Research Center on October 14, 2015. For translation, reliable sources such as Redhouse English-Turkish Dictionary and Tureng, for sociological terms, such as the Oxford Reference Dictionary of Sociology, Open Education Sociology Dictionary, were preferred. Some information in the source work is positioned at the end of the work with the title "Endnotes", and the original template has been preserved. The original cover and tag of the work in English are given in the Appendices section. An additional reading list consisting of 3 books is placed at the end of the work. This reading list has been preserved in the target text.

Keywords: Karim Lahham, Metaphysics, Sociology, Sociology Of Knowledge.

* Duisburg-Essen Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, kaleliberk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5127-8756.

Metafizik ve Sosyoloji

Sosyal bilimler öğrencileri her zaman halkın onayından korkmalıdır; bütün insanlar onlardan iyi söz ettiğinde kötülük onlarla beraberdir.

Alfred Marshall¹

Sosyal otorite ile bireyin özgürlüğü arasında denge kurmaya çalışan her politik veya sosyal teorinin temelinde belirli bir insan ve insan doğası teorisi yatmaktadır. O halde, sosyoloji tarafından önerilen bilimsel kalite ve uygunluk kriterlerinin yanı sıra pratik prosedür kurallarını düzenleyen metodolojik ilkeler nasıl sağlanacaktır? Bilim hiyerarşisinin temel anlayışının ve ilk ilkelere göre organize edilmiş bilginin hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler tarafından unutulduğu bir çağda, entelektüel mirasımızın¹ yeniden incelenerek, sosyolojik düşünceye nasıl bir metafizik temel yaratabileceğinin/öne sürebileceğinin tartışılmasının acil bir ihtiyaç olduğu ileri sürülmektedir. Modern toplum, özgürlük ilkesi ile otorite ilkesi arasında gergin bir şekilde gidip gelir. Her ikisi de tehlikeli kategoriler olup, geleneksel İslam toplumlarının genel olarak kaçınmayı başardığı kutuplaşmış konulardır. Özgürlük, yatıştırılmadığında lisansa² dönüşerek kaos ve düzensizliğe yol açar. Otorite ise, bir düzen gerekliliğinden değil, bir iktidar temelinde ortaya çıktığında, liyakatsiz ve hırslıların ayrıcalığa el koyması yoluyla düzensizliğe yol açar. Karşılıklı hakların ve görevlerin (hüküm sürdüğü) geleneksel işlevselci toplum, otorite ve özgürlüğü pozitifleştirilmiş standartlar olarak kabul etmeden (bunları kendisinin bir) parçası haline getirdi. “*Sosyolojide Metafiziksel Tarafsızlık Miti*” ana teması etrafında dönen geniş bir tez ortaya koymak istiyorum. Daha sonra, metafiziğin Comtecu pozitivistasyonu, Wittgensteinci dil felsefesi tartışmaları ve son olarak sosyal olgunun yetersizliği gibi sosyal bilimlerde metafizik kategorilerin reddedilmesinin arkasındaki mantığın bazılarını kısaca açıklayacağım. (Sonuç olarak), İslami sosyal düzenin bazı normatif unsurlarını ve onların varoluş sebebini belirterek bitirmek istiyorum. Öncelikle; Mantık, Metafizik ve Ahlak’ın birbirine bağlı olmasının da gösterdiği gibi, İslam ilimlerinin gerçek bir birliğe sahip olduğu belirtilmelidir. Bu karşılıklı bağımlılık, bilginin temel epistemik doğası ve geçerliliği (ilim) sorusunun cevabına koşullanmıştır. Akıl ve deneyim, bilginin iki merkezi yolu ise, bu ikisinin karşılıklı bağımlılığı herkesin sezgisine açıktır. Aklın, tecrübi olgular/gerçekler dünyasından ayrıştırılarak tek başına mantığa uygun olarak kullanılması, hakikat/doğruluk

¹ Yazar, miras kelimesi için *turath* kelimesini kullanmıştır. “*Turath*” Arapça olup, “*miras, kalıtım, tereke*” anlamlarına gelmektedir. Bkz. Turath Program House. Office of Religious and Spiritual Life Muslim Life At Wesleyan. Erişim: 27.10.2020. url: <https://www.wesleyan.edu/orisl/muslim/turath.html#:~:text=Turath%20is%20an%20Arabic%20word,maintain%20and%20reclaim%20their%20identities.>

² Yazar, İngilizce *license* kelimesini kullanarak: “*Freedom versus License*”, (tr. Özgürlük veya Kısıtlılık) meselesine değinmektedir. Ahlak ve hukuk felsefesinde, özgürlük ve lisans (ehliyet) kavramları arasında bir ayırım vardır. İlki, bireyin haklarıyla ilgilenir; ikincisi, birden fazla bireyin bir faaliyete girmesi için açık izni (veya yokluğunu) kapsar. Sonuç olarak, özgürlükler genellikle hükümet tarafından genellikle tanınan (çoğu zaman, her zaman değil, koşulsuz bir şekilde) hakları içerir. Lisanslar ise, belirli bir öğeyi kullanan kişilere dağıtılır ve bu öğe veya hizmeti belirtilen, koşullu şartlar ve kullanım sınırları altında kullanma iznini ifade eder.

olmadan geçerlilik sağlayacaktır. Bu olguları, daha sonra yorumlanabileceği ilkeleri net bir şekilde anlamadan toplamak ve kaydetmek de aynı derecede aptallıktır.³ Kişinin akıl yürütmesinin indirgenebileceği ilk ilkeleri (mabadi)³ olmayan bir bilim olamayacağını hatırlatmakta fayda var. Öyle olmasaydı, sonsuz bir gerileme olur ve bu da her türlü ispatı imkânsız kılar. Bu nedenle bir bilimin uygulayıcısı, herhangi bir soruyla ilgili bir karar vermek için yapılan bir müzakereden önce, varlığından haberdar olmasa bile, çeşitli felsefi pozisyonlara mutlaka bağlı kalmış olmalıydı. Bu konumlara bilim olmadan, genellikle postulatlar olarak ulaşılır. Bunun nedeni, herhangi bir bilimin aksi-yomlarının, tıpkı bir bilimin birincil nesnelere doğası ve kimliği olduğu gibi, metafizik ilkeler olmasıdır. İkincisi, metafiziğe atıfta bulunduğumda, Kant'ın bu bilime ilişkin anoreksik tipolojisinden bahsetmiyorum. Bu derste değinilen metafizik, kelimelerin ilahiyat veya hikmet olarak bilinen ilk ilkeler bilimdir. Metafiziğin şu anda reddedilmesi, büyük ölçüde Tractatus'da⁴ çerçevesi çizilen Wittgensteinci çalışmayı kullanarak piyeyi deve yapan mantıksal pozitivizmin kalıntıları tarafından motive edilmektedir. Bu noktada bu konudaki birkaç söz, özellikle sözde dil oyunları ile ilgili yaklaşımı açıklığa kavuşturmak için uygun olabilir.

Metafizik ve Dil Oyunları

Wittgenstein, felsefe ve metafiziğin önermelerinin, dilin sınırlarının ötesine geçip ifade edilemez olana teşebbüs ettikleri için saçma (anlamsız/unsinn) olduğunu düşünmüştür.³ Wittgenstein için bir öneri (satz), gerçekliğin bir resmidir. Bu sebeple de hakikati tasvir eder. Mantığın önermeleri ise mantıksal düzen ile ilgili olmalarının yanında, gerçeğin resimleri olmadıklarından, hakikat hakkında hiçbir şey söylemezler. Onların doğruluğu ve yanlışlığı özde totolojik^{iv} olmaları sebebiyle mevzu bahis olamaz. Çünkü yalnızca şeyleri temsil eden önermeler doğru veya yanlış olabilir. Dolayısıyla bir filozof fenomenal dünyadan söz edebilir ve eğer onun terimleri gerçekleri temsil ediyorsa, o zaman söyleminin bir anlamı olacaktır. Dil aynı zamanda dünyanın ontolojik yapısını tartışabilir veya ortaya çıkarabilir, ancak bu yapının kimliğini dilde ifade edemez; çünkü bunu yapmak anlamsız olacaktır. Bunun nedeni, bunun

³ Mabadi, Arapça: ilkeler, temeller, prensipler. Bkz: What does مبادئ (mabadi) mean in Arabic?. Translate. Erişim: 27.10.2020. url: <https://www.wordhippo.com/what-is/the-meaning-of/arabic-word-60a08994738c0920f6541283ac91dee59dfb6e9f.html>

⁴ Tractatus Logico-Philosophicus. Ludwig Wittgenstein'in hayatı boyunca yayımladığı tek eseridir. Gerçeklik ve dil arasındaki ilişkileri tanımlamak ve bilimin sınırlarını betimlemek amacıyla yazılmıştır. Wittgenstein kitabın notlarını I. Dünya Savaşı'nda askerlik yaparken hazırlamıştır. Ağustos 1918'de, İtalya'da savaş esiriyken tamamlamıştır. Kitap 1921'de yayımlanmış, önsözü Bertrand Russell tarafından yazılmıştır. Daha sonra 1929 yılında Wittgenstein bu eseri Cambridge Üniversitesi'nden doktora derecesi almak için kullanacaktır. Wittgenstein, felsefi hayatının ikinci döneminde bu eseri basit bularak dil oyunlarını temel alan Felsefi Soruşturmalar adlı eseriyle uğraşacaktır.

Tractatus'un Wittgenstein'in dünya, gerçeklik, bilim, etik, mantık, din, mistisizm, felsefe, dil ve düşünce alanında yaptığı önermeler ve bu önermeleri açıklamak için kullandığı alt-önermelerden oluşan bir yapısı vardır. G.E. Moore, kitabın adının Baruch Spinoza'nın Tractatus Theologico-Politicus adlı eserine atıfta bulunduğunu söyler. (Wikipedia katılımcıları (2020). Tractatus Logico-Philosophicus. Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. Erişim tarihi 14.06, Ekim 27, 2020, url://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Tractatus_Logico-Philosophicus&oldid=22336770.)

için kullanılan dilin, yapıyı ortaya çıkarmak için gereken dil ile aynı olmasıdır. Yani dilin dünya ile ilişkisi anlatılamaz. Felsefi önermeler bu nedenle saçmadır; çünkü dilin sınırlarını aşarlar. Wittgenstein'in Tractatus'taki ana varsayımı, dilin yalnızca tek bir amacı olduğudur; bu da gerçeklerin ifadesidir. Mantıksal pozitivizm ekolü tarafından nihayetinde benimsenen çok araçsal bir yaklaşımdır. Ona göre bir önerme, ancak fenomenal dünyadaki gerçekleri doğru bir şekilde resmettiği takdirde doğrudur. Tezinin sonunda ciddiyetle kitabındaki önermelerin "saçma" olduğunu, ama yine de "önemli saçmalık" olduğunu beyan eder. 1953'te ölümünden sonra yayınlanan *Felsefi Araştırmalar'da*^v (*Philosophical Investigations*), Wittgenstein önceki sonuçlarını yeniden gözden geçiriyor ve dili doğal bir fenomen olarak yeniden ele alıyor ve sadece ampirik gerçeklerin irtibatına dayanan teorisinin ötesine geçen daha işlevselci bir görüş öne sürüyor. Öncelikle, dünyada oyun halindeki farklı dil kullanımlarının ortak bir yanı yoktur; çünkü ortak temel işlevleri yoktur. Bu nedenle dil, karmaşık bir sosyal ortam içindeki bir oyun olan davranışsal bir örüntü çerçevesinde anlaşılmalıdır. Bir kelimenin anlamını anlamak için, belirli bir dil oyununda isimlerin veya kelimelerin nasıl kullanıldığı öğrenilmelidir. Anlam, kullanımından başka bir şey değildir. Felsefenin rolü bu nedenle yalnızca dil kullanımının tanımlanması veya açıklığa kavuşturulması için yararlı hale gelir.^{vi} Felsefe yalnızca terapötiktir.^v Wittgenstein'i akıl hocası olarak alan Carnap (ö. 1970)^{vii} gibi figürlerin bulunduğu Viyana Çevresi, fenomenal dünya hakkında anlamlı olan önermeleri ampirik olarak doğrulanabilir olanlarla sınırlayacak bir anlam teorisi kurmak istedi. Carnap'a göre, kelimelerin ampirik temelli anlamları vardır. Yani Latince *Principium* veya Yunanca *archē*'den gelen ilke kelimesi, esasında *Başlangıç* anlamına geliyordu. Zamansal olmayan bir neden olarak metafiziksel anlamda kullanımı kelimelerin görülen yüzeyinde yoktur. Bu kullanım için herhangi bir kriter yoktur. Kelime, yeni bir kelime için eski anlamından mahrum bırakıldı ve kelimeyi boş bir kabuk, sözde bir ifade olarak bıraktı. Ancak bu yaklaşım sorunludur. Öncelikle, önermeleri olgularla ilişkilendirme gibi deneysel olmayan bir görevi üstlenmeden böyle bir ampirik uygunluk teorisinin nasıl kurulabileceğini sorabiliriz. (Konu hakkındaki) Geleneksel İslami görüş, insan toplumunun sadece dil ile mümkün olduğu ve dil düzeninin toplumsal düzeni oluşturduğudur. Toplumun da aynı zamanda Tanrı tarafından verildiği ve özgür insan yapımı olmadığını belirtmekte fayda var. Bu ilahi köken kavramı, Allah tarafından Âdem peygambere öğretildiği gibi, şeylerin ilkel isimlendirilmesine dayanmaktadır. Bu dil görüşüne gramerciler tarafından *tevkifi*⁶ veya ilahi olarak emredilmiş olarak atıfta bulunulur ve rasyonel çıkarıma⁷ tabi değildir.^{viii} Dilin kötüye kul-

⁵ TDK: terapötik (*İng.* Therapeutic): Tedaviye ait, tedavi edici.

⁶ Yazar, tawkıfı tabirini kullanmıştır. TDK'ya göre Arapça kökenli olan tevkif; durdurma veya bir suç dolayısıyla birini tutuklama anlamlarına gelmektedir. Bahsi geçen yerde ise, tevkifi Allah tarafından gönderilmiş, zorunlu olan veya değiştirilmesi mümkün olmayan anlamlarına gelmektedir.

⁷ Yazar, burada cümle sonuna "*mutawaqqif wujuduhu 'ala al-ittijah al-dini*" ibaresini eklemiştir. Latin karakterle yazılan ibare Arapça olup, "*varlığı, dini yöne bağlıdır/dinen uygundur, caizdir*" anlamlarına gelmektedir. Lisanın, tanrı tarafından apriorik olarak verilen bir buyruk olduğu fikri, dolayısıyla mantıki çıkarımlara tabi tutulmaması gerektiği işlenmiştir.

lanılması, sonuç olarak bizzat insanlığın ciddi şekilde yıkılmasına neden olur. Doğal olarak verilen sözler, kendini ifade etmek için evrimsel bir merdiveni kavrayan toplumun yaratımı değildir. Aksine, toplum sadece verilen koreografiyi uygular.^{ix}

Metafizik ve Bilgi Sosyolojisi

Metafizik'in neden kendi başına bilgi sosyolojisi (yani insan düşüncesi ile toplumsal bağlam arasındaki ilişkinin incelenmesi) olarak kabul edilen şeye tabi olmadığını kısaca açıklamak istiyorum. Bilgi kavramı uzun zamandır bilim veya felsefe ile ilişkilendirilmiştir ve bu nedenle, görünüşte sosyal gerçeklikten ayrı olduğu düşünülmektedir. Sosyolog bilgiyi, onu çevreleyen sosyal çerçeveler içinde fikirlerin üretimi olarak görür. Hem Comte hem de Marx, bilgi sistemlerinin sosyal çerçevelere daha kesin bir şekilde tabi kılınması için iki alanın ayrılması idealini kurmak istedi. Bilgi modu ile sosyal çerçeve arasındaki bu ilişki Durkheim'in temel iddiasını, bilginin sosyolojik bir perspektife yerleştirilmesinin onu geçersiz kılmadığı şeklindeki temel iddiasını yapılandırır. Birçoğunuz bunun Saint-Simon, Condorcet ve Comte'un pozisyonları üzerine bir detaylandırma olduğunu anlayacaksınız. Başlangıçta söylediğimiz gibi, sosyal çerçevelerden en çok kopuk bilgi biçimleri doğa bilimi ve felsefedir ve bu nedenle sosyolojik analiz için belirli bir zorluk arz eder. Bilgi sosyolojisi bu nedenle doğal olarak, sosyal gerçeklikle ve onun sayısız yapısının bütünüyle ilgili bilgi tarzlarına odaklanır. Bu tarzlar; dış dünyanın algısal bilgisi, Öteki'nin bilgisi, politik, teknik ve sağduyu bilgisidir.^x Bununla birlikte geleneksel metafizik'in savunduğu ontolojik gerçeklik ihtimali, evrensel geçerliliğe sahip bir bilişsel yargı olasılığını gerekli kılar. Georges Gurvitch gibi biri için evrensel olarak geçerli yargıya itiraz, bir yargının zorunlu olarak kesin bir referans çerçevesine -ki bu genellikle sosyal bir çerçevedir- iliştilendiği sahte temele yöneliktir. Onun argümanı; gerçeğin ve yarguların her zaman evrensel olması durumunda, belirli bilimler veya bilgi türleri arasında hiçbir ayırımın mümkün olmayacağı iddiasına dayanır. Doğal olarak bunları ayırt edebilmemiz, Gurvitch'e iddiasının kanıtını gösteriyor gibi görünüyor.^{xi} Mantık açıkça şaşırtıcı ve az da yanıltıcı değil. John Milbank'ın tüm toplumların "sosyal" karakterinin evrensel bir "rasyonel" açıklaması olarak tanımladığı anlamda hiçbir sosyoloji olamayacağına ilişkin itiraz anlaşılabilir.^{xii} Sonuç olarak, belirli bir görüş noktasının benimsenmesi veya müstakil bir toplumun açıklanması zorunludur. Milbank'ın teolojik olarak olumlu bakış açısına katılmayanlar olabilir; çünkü bu, akıl ve ahlakın gerçekliğini tarih dışı evrenseller olarak reddetmekle sonuçlanır. Böyle bir inkâr, sosyal çerçeve ile ilişkilerin, belirli bir toplum üzerindeki etkilerini anlama olasılığından bizi mahrum bırakacağı temelinde olacaktır. Bu görüşün aksine, tekil gerçeklerin ifadesiyle kesin olarak sınırlı bir disiplinin bilim anlamına gelemeyeceği; çünkü bu tür önermelerin öznenin tarifinin belirsiz bir kısmını ifade edeceği şeklindeki görüş de uzun bir süredir varlığını korumaktadır. Bu tür önermeler, bir bilim olamayacak kadar belirsiz olsa bile, bu onların indüksiyonların başlangıç noktaları

veya dedüksiyonların son noktaları olarak önemli bir yardımcı rol oynamalarını engellemez.

Sosyolojinin ve Postulatlarının Anlamı

Burada daha önce postulat ve hipotez olarak adlandırılanlar arasında bir ayırım yapılması gerekir. Bir postulat, belirli bir bilimin kanıtlanmış olarak varsaydığı bir önermedir. İlgili bilimde bir başlangıç noktası olarak yalnızca gösterilebilir (veya kanıtlanabilir) olarak değil, aynı zamanda hali hazırda kanıtlanmış olarak kabul edilir. O bilim için bir kez daha (postulatın) kanıtına girişmek, sadece zaman kaybı değil, aynı zamanda bilim dışı kabul edilecektir. Sosyoloji, insanın sosyal ilişkilerinde, yani bir birey ve toplumun bir üyesi olarak ilişkisi ve varoluşu ile ilgilenirken, toplumun ve bireyin temel bileşenleri postulatlar olarak alınır. Hipotez ise işleyen bir teori olarak henüz ispatlanmamış olabilir veya ispatlanması mümkün olmayabilir. Bir varsayım olarak alınan ve dolayısıyla bir bilimin bileşenlerinin üzerine inşa edilebileceği bir hipotez, bu bilimi, hipotezin dayandığı varsayım nispetinde değerli veya değersiz kılacaktır. Örneğin; Bachofen-Morgan serisi gibi toplumun kökenine dair teoriler, Frazer gibi etnologlar tarafından postulat olarak alınan hipotezlerdir. Lowie ve Schmidt gibi figürlerin saha çalışmaları tarafından bu tür hipotezlerin temelsiz varsayımlar olduğu gösterildiğinde, etnolojinin konumu büyük ölçüde etkilendi. Bireyin postulatından daha önce bahsetmiştim. Birey kavramı, orta çağ mantığında bir terim olarak ortaya çıktı. En yakın eşdeğeri *individuum*, *Individualis* ve *singularis*'tir. Terimin kullanımı, orta çağ felsefesinin temel probleminin insan bağlamında, yani bireysel nesnenin (*unum singularis*) ait olduğu evrensel sınıfla ilişkisinin değerlendirilmesinden ortaya çıkmıştır. Bu, nihayetinde metafizik alanında ele alınmaktadır. Bir başka postulat, aşağıda geri döneceğimiz sosyal olgunun tesis edilmesidir. Sosyoloji, odak noktası nedeniyle spekülatif bir bilim olmaktan çok pratik bir bilim olarak ele alınabilir. Ama önce bilim olarak hak edilip edilemeyeceğini düşünmek gerekir. Örneğin; Sayf al-Din al-Amidi'nin (ö. 631 / 1233) *Al-Ihkam fi usulü'l-ahkam* gibi herhangi bir kelim veya usul ders kitabına bakarsak, tipik olarak biçimsel bir bilim veya ilmin unsurlarının ortaya koyduğu görülür. (Bilim için) bir konu (*mevdu*), tedavi için bir araya getirilmiş konuların bir gündemi (*masa'il*), bir önermeler veya ilk ilkeler bütünü (*mabadi'*) ve bir sonu (*gayet*) olmalıdır.^{xiii} Önce konuya bakalım. Herhangi bir kişi, erken dönem sosyoloji okullarının etkilerine çok fazla dalmadan, konunun formülasyonu ile ilişkili olarak devlet ve toplumun yan yana gelmesini incelemekten çok şey öğrenebilir. Orta çağ skolastizmi açısından, devletten farklı olarak toplum terimi, bilinmeyen bir kavramsallaştırmanın ürünüdür. Orta çağ zihni için toplum, erkeklerin bir birlik oluşturması ve özgür faaliyetle ortak bir amaca yönelmesi fikrinden doğan bir gerçeklikti. On sekizinci yüzyılda, Jean Bodin (ö. 1596) ve Hugo Grotius'un (ö. 1645) eserlerinden yararlanan Jean-Jacques Rousseau (ö. 1778), siyasal teorisini, varsayımsal bir doğa durumu ve vücut siyaseti anlamına gelen sözleşme üzerine planlamıştı. Toplum ve devlet arasındaki ayrımı yapan

özellikle Thomas Paine'dir (ö. 1809). İleri insan arzularından ve ihtiyaçlarından kaynaklanan doğal bir ürün olarak kabul edilirken, ikincisi insan ahlaksızlığını kısıtlamak için geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Prusya'daki Wilhelm von Humboldt (1767-1835), devlet (*staat*) ile sosyal birlik (*nationalverein*) olarak adlandırdığı şey arasındaki ayrımı açıkça teşvik ederek kavramsal dayanağı ele almıştır. *Du système Industrielle*'in yazarı ve inancın *Nouveau christianisme*'de yeniden kâşifi olan Saint-Simon (ö. 1828), yirmi beş yıllık bir dönemde hükümetin on kez değiştiğini, toplumun ise hiçbir zaman değişmediğini gözlemleyerek devlet ve toplum arasındaki ayrımı yaptı. Saint-Simon (ö. 1828), yirmi beş yıllık bir dönemde hükümetin on kez değiştiğini, toplumun ise hiçbir zaman değişmediğini gözlemleyerek, devlet ve toplum arasındaki ayrımı yaptı. Bu, mikrokozmos düzeyde tartışmalıdır; çünkü 1793 ile 1830 arasındaki din durumu dramatik bir şekilde değiştirilmiş ve bu nedenle sosyal düzeni etkilemişti; ancak Saint-Simon'un uygun gördüğü yönde ve tarzda değil. Onun için çözüm, toplumun yeni bir sosyal bilim temelinde yeniden örgütlenmesinde yatıyordu. Bu görev, öğretmenin son teistik eğilimleriyle ilgili hayal kırıklığına rağmen öğrencisi Comte tarafından üstlenilecekti. Sonraki konuları ve metodolojiyi inceleyelim. Auguste Comte (1798-1857), sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilebilir ve Comte (Sosyoloji'yi) Saint-Simon'un yaptığı gibi tüm sosyal bilimlerin bir sentezi olarak görerek, başlangıçta "sosyal fizik" olarak adlandırmıştır. Onun için sosyal bilimler, toplumdaki insanın hayatını oluşturan, Hukuk, Etik, Din, Politika, Dil ve diğerlerinin yanı sıra Ekonomi gibi bilimlerdir. Comte'un temel toplum anlayışı, XVI'ncı Louis'in Maliye Bakanı Turgot'dan (1727-1781) ödünç alınan bir süreç olan Üç Aşama Yasası'na dayanıyordu. Üç aşama, insanlığın teolojik aşamadan metafizik aşamaya evrimsel gelişimidir; daha sonra da sosyolojinin insanlığı diğer bilimlerin zararlı etkisinden kurtarmak için teoloji ve metafiziğin tahtını indirmesi gereken günümüz pozitif dönemine aittir. Comte'a göre bir doğa bilimine benzeyen bu şemadaki sosyoloji, bilim hiyerarşisinde metafiziğin ilk sırasını gasp eder. Comte'un üç aşama yasasıyla ilgili ilk sorunu, kesinlikle pozitif olmadıklarıdır. Max Scheler de eleştirisinde gösterdiği gibi, her aşamanın bir öncekini ortadan kaldıran temel fikri deneysel ve kültürel olarak yanlıştır. Comte'un iddialarının aksine, her yeni düşünce biçimi, önceki yolları alarak, onları basitçe ortadan kaldırmak yerine şartlara göre uyarlar ve geliştirir.^{xiv} Dahası ve daha da önemlisi, metafiziği ortadan kaldırmayı iddia eden bu basit eylem, bir metafizik eylemdir; Comte veya müritleri tarafından fark edilmeyen bir muammadır. Pozitivist düşüncenin gelişimini, Georg Simmel (1858-1918) ve Max Weber'in (1864-1920) anti-pozitivist sosyoloji okullarını nakletmek istemiyorum. Bunun yerine, Comte'dan sonra ahlaki bilim yaklaşımı ile olan münasebeti özetlemek istiyorum. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Wilhelm Dilthey (1833-1911) ve Heinrich Rickert (1863-1936) gibi Yeni Kantçılar, Comte'un dar doğa bilimleri metodolojisini sorgulamaya, onu ahlaki bilimlerden ayırmaya başladılar ve Sosyoloji'yi fiziki olmayan bir bilim olarak sağlam bir şekilde kurdular. Bu dönemde, sosyolojinin hedefleri ve tanımı, ilân edil-

diği bağımsızlığı kadar yerleşik olmaktan uzaktı. Georg Simmel (ö. 1918), sosyal hayatın içeriği ve biçimleri arasında net bir ayırım yaparak bir çözüm bulmaya çalıştı. İçerik, mevcut sosyal bilimlerin alanında kalırken; toplumsal biçimler, ilişkiler ve yasalar, “biçimsel” sosyoloji alanına bırakıldı.^{xv} Biçimsel yapısal unsurların bu tür analizinde öne sürülen bu görüşle ilgili ikilem, etik ve özsel doğalarının göz ardı edilmesidir. Toplumun ve insanın özünün metafizik anlayışı, bir sosyal formun anlaşılabilirliği için gerekli olan merkezi bileşen olduğundan, açıkça, salt ampirik analiz ile ikame edilemez. Comte’un tahminlerinin aksine, yirminci yüzyılın başlarında Alman İdealist, neo-Kantçı, Romantik ve Fenomenolog okullarında sosyal felsefenin yükselişi, metafizik aşamanın sosyolojinin ellerine teslim edilmesi fikrini doğurdu. Aristotelesçi bir terim kullanırsak, ikisi arasındaki fark, maddi olmaktan çok biçimseldir. Sosyolojinin, olayların doğal yasalarını açıklamak için olası nedenleri belirleyen, sosyal gerçekliği anlık fenomenal ortamında anlama girişimi olduğu söylenebilir. Sosyal felsefeye benzer olmasına rağmen sosyoloji ondan ayırt edilebilir; çünkü sosyal (ahlaki de denebilir) felsefe, toplumun ne olması gerektiği ile ilgilenir, sosyal gerçekliğin özünü tanımlar ve onu, bir yargıya varmayı sağlayan bir idealle karşılaştırır. Bu şemada vahiy, yönetim ilkelerini ortaya koymaktadır. Sosyolojinin, belirlediğimiz kriterler temelinde bir bilim olup olmadığı sorusuna geri dönecek olursak, en büyük zorluklardan birisinin sosyoloji kelimesinin muğlaklığının olduğunu düşünüyorum. Comte tarafından 1839’da formüle edilen melez etimoloji, eşit derecede yarı Latince, yarı Yunanca melez bir doğaya tekabül etmektedir. O halde (Sosyoloji) pratik yönleriyle, sosyal etiğin somut sosyal sorunlara uygulanması mıdır? Kesinlikle değil. Pratik derken ahlaki kastediyorum; çünkü pratik bilim insan davranışları bilimi ile eş anlamlıdır. Bu durumda eğer bilimlere açıkça bir ahlak bilimi türü ise, sosyologlar değer yargılarında bulunurlar mı? Yaparlarsa, potansiyel sonuç odaklı sonuçlar şeklinde araştırmalarıyla ilgili önyargı riski taşıyorlar mı? Sosyologların bu nedenle bir ahlaki felsefeye ihtiyaçları var mı? Pozitif sosyal eylemlerin incelenmesi, bireyler arası bir ilişkiyi ima eder: Durkheim’in sosyal olgusu. Buradaki birey-içi ilişki, nihayetinde, bir kişiyi diğerine bir nesne veya belirli bir amacın mantığı aracılığıyla birleştiren psikolojik bir ilişkidir. Sosyoloji, maddi ve ikincil nedenlere bilimsel olarak yoğunlaşarak sosyal gerçeğe baktığı için, bu psikolojik faktör altta yatan bir şey olarak öncelikli ilgiyi hak etmez. Ancak bu aslında, (sosyolojinin) ahlak felsefesine bağımlı olduğu anlamına gelir. Kısacası, insan davranışının incelenmesi, ister bir sosyoloğun bir metodolojinin özel uygulamasıyla ilgili olsun ister sosyolog tarafından incelenen konu hakkında (örneğin, suç davranışının topluma zarar verip vermediği) olsun değer yargılarını gerektirir. Bunlar, daha yüksek bir bilimde, yani ahlak felsefesinde veya etikte bulunan postulatlardır. Buraya kadar olan bölümde sosyolojiyi, ahlak bilimine (etiğe) tabi olan pratik bir bilim (ahlak) olarak belirledim. Bunun modern sosyal bilimciler tarafından dolaylı veya bilinçsiz olarak kabul edilip uygulanabileceği ve aynı zamanda onlar tarafından açıkça reddedilebileceğinin altı çizilmelidir. Ampirik düşünceye sa-

hip bir sosyolog, esasen, bir kez doğrulandıktan sonra bir yasa veya teori olarak adlandırılan ve tahmini (prediction) hedefleyen ölçüm ve korelasyonla ilgilenir. Metafizikğin rolünün bu gaspı, daha sonra, toplumun nihai doğasına ilişkin teorilerin ampirolojik bir temelde formüle edilmesine izin vererek kafa karışıklığına neden olur.^{xvi} Bu, bilimsel yöntem ile toplumun biçimsel yönünü birbirinden ayırarak ulaşılmaya çalıştığımız şeyi (yani toplumun ontolojik yönünü) tesis eder. Geleneksel bakış açısı olan ontolojik analiz, biçimsel olarak bağımsızdır; ancak maddi olarak nesnel gerçeklere bağlıdır. Ampirik analiz biçimsel ve maddi olarak bireyselleştirilmiştir ve özel olana referans noktası olarak bağlıdır. Ahlaki düzenlilik yerine insan eylemlerinde fiziksel düzenliliği inceler. Metodolojinin, çalışma ilkeleri belirlemekten çok açığa çıkarma işlevine sahip olması nedeniyle, yönteme bu bağlılık kişiyi herhangi bir resmi ayırım yapabilmekten alıkoyar. Özetlemek gerekirse: Fen (doğa) bilimlerinde olduğu gibi, bir deneyim; ancak yeterince kaydedilebilen ve tanımlanabilen düzenli bir fenomen dizisi ile ilgilendiğinde bilimsel hale gelir. Bu nedenle bu deneyimin bilimsel bir teşhizat (donanım) içinde organize edilmesi gerekir; çünkü bu onun bilimsel gerçek olarak gözlemlenebilmesi için tahsis edilen çerçeveyi oluşturur. Sosyoloji için bu, birkaç sorunu temsil eder. Öncelikle, gerekli bilgileri elde etmek için kaydedilecek belirli bir davranış, diğerlerinden hangi temelde seçilir? Bu nedenle, bir bilim adamının karşılaştığı ilk şey olgu olamaz. Gözlemden önce olgunun tanımlanmasına ilişkin bir dizi resmi soru bulunur. Gözlem kavramıyla ilgili bir diğer sorun, insan bilimleriyle ilgili gerçekleri kaydetmek için kullanılan dilin dikkate alınmasından kaynaklanan bir sorundur. Söylemeye gerek yok, niceliksel olmayan dil kullanımının öznellikte eşanlamlı olduğu görüşü hala yaygın bir yanılgıdır. Bu seçimler, nihayetinde metafizik bir girdi gerektirir. Heidegger bir zamanlar oldukça açık bir şekilde, modernitenin değerlerinin, insanın Tanrı'nın iki geleneksel niteliğine, yani her şeyi bilme ve her şeye kadir olma iddiası olarak nitelendirilebileceğini savundu. Birincisi, ilke olarak hiçbir şeyin pozitivist bilimin sınırları dışında olmadığını savunan modern kültürün bilimciliği tarafından yansıtılır. İkincisi ise kültürün teknik boyutudur. İslami sosyal düzen, bu tanımlamanın zıt uçlarında durmaktadır. Toplumun çok katmanlı boyutu, vahyin amaçlarında ve bir yaşanan gerçeklik olarak Peygamber figüründe teleolojik olarak damgalanmıştır. Bu yörünge; pratik olarak, her alanın, kendisine emanet edilen sosyal organizasyonla kendi özel düzeyinde başa çıkma yetkisine sahip olduğu anlamına gelen yetki ikamesi ilkesine⁸ dayanmaktadır. Bu teleoloji, insanın toplumsal sonunun her zaman insan rolünün ontolojik bir anlayışına bağlı olmasını gerektirir. Dolayısıyla sosyal boyut, vahyin emirlerine katılmanın doğasında var olan ruhsal öncelikleri yansıtır. Bu, geleneksel İslam kentinin sosyal planlamasında ve kurumsal zanaat ve tüccar loncalarının organizasyonunda belirgindir. Sosyo-ekonomik düzen, yasal ve ahlaki düzenlerle birleştirilir ve dolayısıyla metafizikte sunulan ilk ilkelere bağlıdır. Onlar olmadan yüzleşeceğimiz şey tamamı ile tutarsızlık ve sosyo-politik kaostur.

⁸ Yazar burada Türkçe literatüre "Subsidiarite" olarak geçen İng. Principle of Subsidiarity terimini kullanmaktadır. Bu da Türkçeye yetkinlik ikamesi olarak tercüme edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Sosyoloji, birey ve toplum üzerine yoğunlaşmış köklü bir bilimdir. Toplum tarihi çok eski dönemlere uzanmakla birlikte, sosyoloji görece yeni bir disiplin olarak kabul edilmektedir. Diğer sosyal bilimlerle kıyaslandığında akademik kurumsallaşmasını en geç sağlamış olan bir bilimdir. Bunun başlıca sebebi sosyolojinin bir bilim olarak kabulünün 19'ncü yüzyıl Avrupa bilim tarihi ile sınırlandırılmasıdır. Toplum ve birey üzerinde yapılan çalışmalar sayısız olmakla birlikte, “bilimsel” değere sahip olan çalışmalar 19'ncü yüzyıl ile başlatılmış ve büyük bir sosyoloji tarihi Avrupa sosyoloji tarihi ile sınırlandırılmıştır. Bu ise, dikkatleri metodoloji tartışmalarına çekmiştir. Çünkü sosyolojik bilgi tarihin her döneminde var olmakla beraber, 19'ncü yüzyıl Avrupa sosyolojisi ile yerleşen görüş, pozitivistimin ana akım metodoloji kabul edilmesinden sonra elde edilen bilgilerle sınırlanmıştır. Bu tartışmalar sosyoloji ile uğraşan bilim insanlarının sosyolojik bilgidan ziyade, sosyoloji biliminin “bilimselliği” üzerine yoğunlaşmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla diğer sosyal bilimlerle kurumsallaşmalarını daha önce tamamlamışken, sosyoloji, kendi bilgisinin bilimselliğini kanıtlama gayreti ile uğraşmıştır. Bunun dışında sosyoloji, diğer sosyal bilimlere kıyasla siyaset ile yakın münasebettedir. Farklı çevrelerin sosyolojiyi, kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirme çabaları, bu gecikmede de önemli rol oynamıştır. Toplumsal hadiseler ve bizatihi topluma yön vermek isteyen siyasi çevreler tarafından sosyoloji bilimi fazlasıyla istismar edilmiştir. Kimi çevreler sosyolojiyi tarih biliminden farklı olarak görmemiş, kimileri ise sosyolojinin doğrudan ampirik verilerle çalışmasının güçlüğünden bahsedip, “metafizik bir uğraş” olarak nitelemiştir. Metodolojik sorunlar, metoda yönelik iddialar, tarafsızlık tartışmaları ve daha birçok unsur sebebiyle sosyolojinin bilim kimliğini kazanması zor bir süreç sonucu gerçekleşmiştir. (Nitekim sosyolojinin bir bilim olmadığını savunan çevreler hala mevcuttur). Sonuç olarak sosyoloji, verilerin toplanması ve analizinden öte kendi bilimsel meşruluğunu ispatlama gayretiyle doğmuş yeni bir disiplin olarak belirtilmiştir. Bu kimlik tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı bir dönemde sosyoloji, kendini pozitif bilimlerin safında görmüş ve meşruluk tartışmalarına bir nokta koymak istemiştir. Fakat pozitif safa yanaşmak, sosyolojinin bilgiyi en rasyonel ve verimli bir şekilde çıkarabilmesine olanak sağlaması açısından değil, adeta bir kaçış yolu olarak seçmesinden kaynaklanmıştır. Bu safa yanaşma ile sosyoloji, farklı akademik ve siyasi çevrelerden gelen baskılardan kurtulmak ve bir an önce “bilimsellik” statüsü kazanmak istemiştir. 19'ncü yüzyıl Avrupa filozofu Comte ise, bu yanaşmada büyük bir rol oynamış ve sosyolojiyi pozitif bir bilim olarak kurduğunu iddia etmiştir. Fakat uzun süren sosyolojik çalışmalarda pozitivistimin, sosyolojik bilgi için yeterli bir metodoloji olmadığı fark edilmiş ve araştırmalarda pozitivistimin handikapları göze batmaya başlamıştır. Bu da tekrar sosyolojinin kendi metodoloji üzerinde tartışmasını sağlamıştır. Diğer sosyal bilimlere kıyasla sosyoloji, kendi yöntemi üzerinde en çok tartışılmış ve tartışılacak bir bilim olmuştur. Elinizdeki kitap ise, bu tartışmaların yoğun olarak yaşandığı bir dönemin ürünüdür.

Öncelikle kitabın yazarı Dr. Karim Lahham, Londra İç Tapınak avukatlarındandır. İç Tapınak, “Honourable Society of the Inner Temple” adını taşıyan, Londra’daki dört mahkeme hanından biridir. Barolar Birliği dengi olarak görülebilecek olan bu kurum, İngiltere’de hukukçu olabilmenin bir şartıdır. Özellikle avukat olarak çalışmak için, bir kişinin bu hanlardan birine ait olması gerekir.⁹ Karim Lahham, Kraliyet Sanat Koleji’nde (Royal College of Art) yüksek lisans yapmış, Oxford St. Edmund Hall’da hukuk eğitimi görmüş ve Cambridge Pembroke Üniversitesi’nde İslami Çalışmalar alanında doktora yapmıştır. 1999’da İç Tapınak Eğitmeni (Inner Temple Major Scholar) olarak Londra Barosu’na çağrılmıştır. Halen burada ticaret hukuku alanında çalışmalarına devam etmektedir. Lahham ayrıca, Birleşik Arap Emirlikleri’nde bulunan Tabah Araştırma Merkezi’nde Araştırma Görevlisi’dir. Başlıca yayınları: Roma Katolik Kilisesi’nin II. Vatikan Sonrası İslam Üzerine Tutumu, Muhammed Shahrur’un Kargo Kültü, Kardinal Scola’nın Lordlar Kamarası Konuşmasına Yanıt, Modern Düşünce Bağlamında İslam Geleneğinin Anlaşılabilirliği, Meslek Topluluğu ve Ibn ‘Arabi’nin el-Tanazzulat al-Mawsiliyya’sının Eleştirel Okuması’dır.¹⁰ Lahham ayrıca, Tabah Araştırma Merkezi’nde: Gandhi, İslam ve Şiddetsizlik İlkeleri ve Gerçeğe Bağlılık, Metafizik ve Sosyoloji, Meslek Topluluğu, Modern Düşünce Bağlamında İslam Geleneğinin Anlaşılabilirliği ve Kardinal Scola’nın Lordlar Kamarası Konuşmasına Yanıt konulu konferanslar vermiştir.¹¹ Dr. Karim Lahham’ın 27 Eylül 2014 tarihinde Londra Ekonomi Okulu’nda (London School of Economics) “Metafizik ve Sosyoloji” başlıklı bir konferans gerçekleştirmiştir. Konferans metni daha sonra Tabah Vakfı’na bağlı bulunan Tabah Araştırma Merkezi tarafından 14 Ekim 2015 tarihinde kitaplaştırılmış ve İngilizce e-kitap olarak basılmıştır.¹² Elinizdeki kitap, basılan İngilizce metnin Türkçe tercümesidir. Tabah Araştırma Merkezi, modern bilimsel çalışmaların İslam teolojisi ile sentezlendiği bir kurumdur. Kurumun resmi sitesinde, merkezin amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

“Tabah Vakfı’nın bünyesinde bulunan Tabah Araştırma Merkezi olarak, dünyadaki Müslümanların ve gayri-müslimlerin İslam hakkında düşünme şekillerinde bir değişiklik gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Tabah Araştırma Merkezi, şeriat disiplinlerinin eleştirel metodolojilerini küresel toplumu ilgilendiren konularla birleştiren yenilenmiş bir İslami söylemin geliştirilmesini üstlenmeleri için akademisyenlere ve akademisyenlere bir platform sağlar. Bu çabayla, güncel tartışmalar için canlandırıcı yeni anlayışlar ve olanaklar sağlamak için Şeriat disiplinlerinin derin yapıları ve dinamik ilkeleri içindeki doğal potansiyeli aydınlatmaya çalışıyoruz. Bu girişim

⁹ Wikipedia contributors. (2020, June 1). Inner Temple. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Retrieved 14:26, October 28, 2020, from https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Inner_Temple&ol-did=960078384

¹⁰ Dr. Karim Lahham. Ethics and Moral Reasoning Working Group. Kalam Research & Media. Erişim: 28.10.2020. url: <https://www.kalamresearch.com/staff.php?category=2&staffid=75>

¹¹ Lectures and Speeches. Tabah Research. Erişim: 28.10.2020. url: <https://tabahresearch.org/en/publications/lectures-speeches/>

¹² Eserin orijinal kapağı için Ekler bölümüne bakınız.

tarafından üretilen bulguların, tavsiyelerin ve materyallerin dünya çapındaki Müslüman ve gayrimüslim kanaat önderleri için bir kaynak görevi görmesini umuyoruz. Tabah Araştırma Merkezi'nin temel ilgisi etik, sosyal değişim, İslam teolojisi alanlarına katkı sağlamak ve modernite ile müzakerenin zorluklarına yönelik çalışmalar yapmaktır.”¹³

Eser, toplamda 35 sayfadan oluşmakta olup, Tabah Araştırma Merkezi'nin resmi internet sitesinde e-kitap olarak erişime açıktır.¹⁴ Kaynak eserin künye bilgileri şu şekildedir:

Tabah Lectures & Speeches Series | Number 4 |
2015 Metaphysics and Sociology
ISBN: 978-9948-18-039-5 © 2015
Karim Lahham Tabah Foundation
P.O. Box 107442 Abu Dhabi, U.A.E.
www.tabahfoundation.org

Lahham'ın eseri İktisat biliminin öncülerinden kabul edilen İngiliz Alfred Marshall'ın bir sözü ile başlamaktadır: “Sosyal bilimler öğrencileri her zaman halkın onayından korkmalıdır; bütün insanlar onlardan iyi söz ettiğinde kötülük onlarla beraberdir.” Bu sözle yazarın, sosyal bilimler öğrencilerine popülerlik yerine bilime sadık kalmaları gerektiği telkinini yapmak istediği anlaşılmaktadır. Ona göre, bir sosyal bilim öğrencisi halkın alkışını aldığı zaman, o öğrenci bilimsel yoldan ayrılmış ve popülizmin tarafına geçmiştir. Belirtilen bu mana dışında, kitabın genel içeriği de dikkate alındığında, yazarın sosyal bilimlerin dominant epistemolojisi ve ideolojik yönü olan pozitivistlere karşı çıktığı görülmektedir. Bu açıdan sosyal bilim öğrencilerine hali hazırda kabul edilmiş bir yönelim olan pozitivistliği tercih etmemeleri gerektiği, bilimsel cematlerin onayına mazhar olmak adına ana akım damara kapılmamak gerektiği telkininin de yapıldığı tahmin edilmektedir. Kitap (veya kitapçık), 4 ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar: Metafizik ve Sosyoloji, Metafizik ve Dil Oyunları, Metafizik ve Bilgi Sosyolojisi ve Sosyoloji'nin ve Postulatlarının Anlamı'dır.

Yazar, özellikle 19'ncü yüzyılda Auguste Comte tarafından temeli atılan, sosyal bilimlerin metafizikten arındırılma olarak kurgulandığı modern bilim anlayışına karşı çıkar. Metafiziğin, ontolojik olarak varlığa içkin bir kavram olduğunu belirterek, bilimin metafizik olamadan icra edilemeyeceğini vurgular. Aydınlanma Çağı'nın seküler bilim anlayışını eleştiren Lahham, teolojik bir sosyal bilim tahayyülü yaratmaya çalışır. Dolayısıyla eser boyunca İslami anlayış kendisini fazlasıyla göstermektedir. Örneğin; kaynak eserin ilk bölümü “*In the name of Allah, most beneficent, most merciful*”: “*En Hayırsever, En Merhametli Allah'ın Adıyla*” başlığını taşımaktadır. Peygamber isimlerinin geçtiği yerlerde parantez içerisinde “*May Peace Be Upon Him*”: “*Allah Rahmet Etsin*” yazılmıştır. İçerikten bağımsız olduğuna kanat getirilen dini sözler,

¹³ About. Tabah Research. Erişim: 28.10.2020. url: <http://tabahresearch.org/en/about/>

¹⁴ Eserin orijinali için bkz.: https://tabahresearch.org/wp-content/uploads/2015/10/Karim-Lahham_Metaphysics-Sociology_En.pdf

(muhteviyatı bozmayacak şekilde elimine edilerek) erek metine dahil edilmiştir. Tercüme için Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük¹⁵ ve Tureng, sosyolojik terimler içinse Oxford Reference Dictionary of Sociology, Open Education Sociology Dictionary gibi muteber kaynaklar tercih edilmiştir. Kaynak eserde bazı bilgilendirmeler, eserin sonuna “Sonnotlar” (Endnotes) başlığı ile konumlandırılmış olup, orijinali muhafaza açısından şablon korunmuştur. Eserin İngilizce orijinal kapağı ve künye bilgileri ekler bölümünde verilmiştir (Bkz. Ek-1). Ayrıca kaynak eserin sonuna 3 kitaptan oluşan bir ilave okuma listesi konulmuştur. Erek metinde de bu okuma listesi muhafaza edilmiştir. Özenle belirtmek gerekir ki, eser eleştiriye muhtaçtır. Çağdaş bilim felsefesinde bilim-metafizik ilişkisi yoğun olarak tartışılmakta ve metafiziğin bilimsel çalışmalar için gerekliliği vurgulanmaktadır. Fakat, yazar Lahham, metafizik ile teolojik bilgiyi bir tutmakta ve sosyal bilimlere İslami ilim tasavvurunu ikame etmeye çalışmaktadır. Bu tercüme ile, Türkiye’deki sosyal bilimlere ve özelde Türk Sosyolojisi’ndeki metodolojik tartışmalara bir katkı yapılmak amaçlanmıştır.¹⁶ Fikir adamı ve eğitimci Hasan Ali Yücel’in dediği gibi: “Bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır.”¹⁷ Eserin hususiyetle Epistemoloji, Sosyal Bilimler Metodolojisi ve Bilim Felsefesi alanlarına hâkim araştırmacılar tarafından takip edilmesi ve eleştirilmesi arzulanmaktadır.

Ek Okumalar

Stanislav Andreski, *Social Sciences As Sorcery*, (London: Andre Deutsch, 1972).

Simon Deploige, *The Conflict Between Ethics and Sociology*, translated by the Reverend Charles C. Miltner, (St Louis: B. Herder Book Co., 1938).

E.B.F. Midgeley, *The Ideology of Max Weber: A Thomist Critique*, (Aldershot: Gower, 1983).

Sonnot

ⁱ A.C. Pigou, *Economics in Practice* (London: Macmillan, 1935), 10.

ⁱⁱ Bir olgunun gerçek olarak nitelendirilebilmesi için izole edilebilmesi gerektiği, böylece gözlemlenenin somut durumdan soyutlanabileceği belirtilmelidir. Öyleyse, tarihsel bir figürün doğum tarihi bir gerçek olabilir, fakat aynı tarihsel figürün karakteri bir gerçek olamaz.

ⁱⁱⁱ Önsözüne bakınız: Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, trans. C.K. Ogden (London: Kegan Paul, 1922), 3, 5.6.

^{iv} Ibid., 6.13.

^v Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, trans. G.E.M. Anscombe (New York: Macmillan, 1953), para. 11.

¹⁵ Redhouse, S.J. (1968). Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü, İstanbul: Redhouse Yayınevi.

¹⁶ Amerika ve Avrupa bilimsel çevrelerinde tedricen kurumsallaşmaya başlayan *Mapping Controversies* adını taşıyan, Türkçeye *Tartışma Haritalama* olarak tercüme edilebilecek faaliyetinde Türkiye’de olgunlaşmasına katkı sağlaması arzu edilmektedir. Tartışmaların haritalanması yerleşik bilimsel gerçekler veya sonuçlardan ziyade, yalnızca bilimsel bilgiyi çevreleyen tartışmalara odaklanır. Böylelikle sosyologların, antropologların ve diğer sosyal bilimcilerin kendi başına bilimsel bilgi değil, bilgi edinme süreci hakkında iç görüş kazanmalarına yardımcı olur. Böylece, haritalama gerçek araştırma sürecine karşılık gelen ara aşamalara ışık tutar ve bilimsel çalışma ile diğer faaliyet türleri arasındaki bağlantıları tespit eder.

¹⁷ Hasan Âli Yücel’in Önsözü. Cumhuriyet Gazetesi Salı Kitapları. Erişim: 29.10.2020. url: http://www.mcuma.com/doku.php/cumhuriyet_gazetesi_sali_kitaplari/hasan_ali_yucelin_onsozu

^{vi} Ibid., para. 124.

^{vii} Bkz.: Rudolf Carnap, 'The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language', in Heimir Geirsson & Michael Losonsky (eds.), *Beginning Metaphysics: An Introductory Text with Readings* (Oxford: Blackwell, 1998), 447.

^{viii} On sekizinci yüzyıl tefsircisi İsmail Hakkı Bursevi, Kur'an 2:31 ('Ve o, hepsini Adem'e öğretti') ayeti hakkında kapsamlı bir yorumda bulunur ve burada Tanrı'nın insanlığın babasına herkesin isimlerini, her zaman var olacak şeylerin bilgisini, olması gereken tüm dillerde ve insanın aracılığıyla geçimini ahlaki olarak yapacağı zanaatları öğrettiğini anlatır. İsmail Hakkı al-Burusawi, *Ruh al-bayan fi tafsir al-Qur'an*, 10 cilt. (İstanbul: al-Matba'a al-Uthmaniyya, 1392-1346 / 1911-1928), 1: 98-101.

^{ix} John of Salisbury'nin on ikinci yüzyıl *Metalogicon*'undan bir pasaj şöyle der: "Konuşmanın etkili gücünü araştırmak ve söylenenlerin hakikatini ve anlamını araştırmak tam olarak veya pratik olarak aynıdır. Bir kelimenin gücü anlamından oluşur. İkincisi olmadan, işe yaramaz ve (tabiri caizse) ölüdür. Tıpkı ruhun [anima] bedeni canlandırması gibi, bir anlamda hayatı bir kelimeye üfler." Bkz. John of Salisbury, *The Metalogicon: A Twelfth-Century Defence of the Verbal and Logical Arts of the Trivium*, çev. & ed. Daniel McGarry (Berkeley: University of California Press, 1955), 81.

^x Georges Gurvitch, *The Social Frameworks of Knowledge* (Oxford: Basil Blackwell, 1971), 13.

^{xi} Ibid., 13-14. Yine de Gurvitch'in evrenselliğin nominalist bir ikamesi olarak kolektif bilgi nosyonuna bağlı kalması ilginçtir.

^{xii} John Milbank, *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason* (Oxford: Basil Blackwell, 1990), 381.

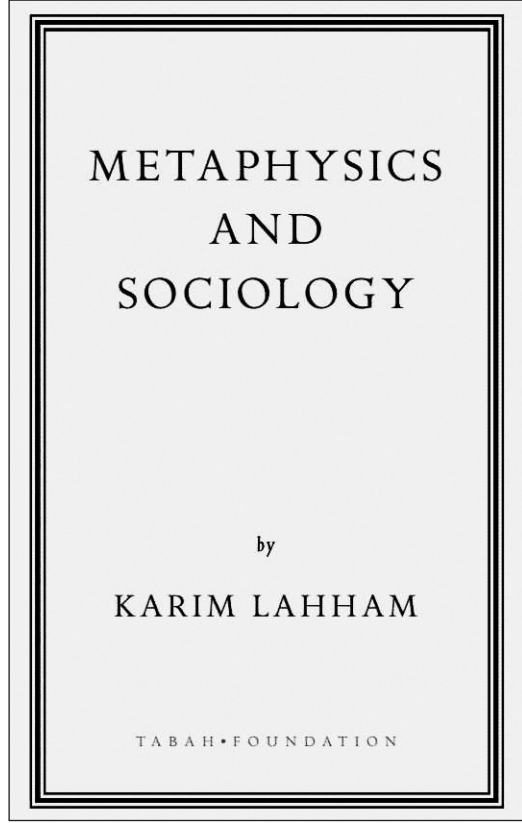
^{xiii} Sayf al-Din al-Amidi, *al-Ihkam fi usul al-ahkam* (Kahire: Matba'at al-Ma'arif, 1322/1914), 1: 6. Herhangi bir bilimin konusu ya da mevzusu, o bilimde araştırılan şey olarak tesadüfi özellikleridir (el-ahval al-'arida). Sadece tesadüfi özellikler uygun bir araştırma konusu olabilir; çünkü temel özellikler (postulatlar olarak) varsayılmıştır.

^{xiv} Wilhelm Scherer, *Catholic Social Theory* (St. Louis: Herder, 1940), 51.

^{xv} Ibid., 57.

^{xvi} Yani, fiziksel olup, ontolojik olmayan bir temel.

^{xvii} Bkz. Helen Peak, 'Problems of Objective Observation', in Leon Festinger & Daniel Katz, *Research Methods in the Behavioral Sciences* (New York: The Dryden Press, 1953), 243-5.

Ek-1:
Karim Lahham'ın
Metafizik ve Sosyoloji Eserinin Kapağı